

ביאורים

היראה מן הסוג השני, יראת הרוממות, היא תכונה שהשכל מתקשר אליה באופן טבעי. מדוע? הזכרנו כי ביראה זו האדם מרגיש כי הוא עומד מול הקב"ה ומתבייש ממנו. בוש זה היא תוצר טבעי של הערצה ורצון של האדם להתקשר ולהידיבק במציאות נעלית זו. יש בכל אדם חלק בנפש המרגיש בגודל האלוהי ורוצה להתקשר אליו. רבי יוסף אלבו מתייחס לפן זה בנפש האדם בשם "שכל". השכל מבטא את החלק העליון שבאדם.

עם זאת, האדם אינו מורכב רק מחלקים שכליים ועליונים. האדם כולל בקרבו גם כוחות חומרניים. כוחות אלו אינם גורמים לו להימשך אחר הגודל האלוהי, אלא להפך - לשקוע בתוך כל התאוות הגסות והחומרניות. אם נתעלם מכוחות אלו ולא נמצא דרך להתמודד איתם הם יפילו את האדם שוב ושוב. לשם כך באה יראת העונש. האדם נמשך אחר תאוותיו משיקולי רווח-הפסד פשוטים. הוא חושב שאם יעשה עבירות יקבל תועלת וסיפוק, ולעומת זאת אם יקיים מצוות לא ירוויח מכך כלום. על כן באה יראת העונש, ומעמידה את המציאות מול פניו. על ידה הוא מרגיש כי גם מבחינת התועלת האישית לא משתלם לו לחטוא וכי הוא רק ירוויח מקיום המצוות. אמת, יראה זו נראית ילדותית ואנוכית, ואולי אף משפילה. עם זאת, התורה מדריכה אותנו שאין לזלזל בה כיוון שאנו זקוקים לה כדי להתמודד עם החלקים הנמוכים שבנו. שני צדדי היראה יחד יוצרים אדם שלם שכל צדדי חייו מלאים יראת ה'.

הרחבות

• מדרגות ביראת שמים

שני מיני היראה הללו הכרחיים אל האדם כדי שישגי שלמותו: האחד מצד החמור והאחר מצד השכל. על הפסוק "רגזו ואל תחטאו אמרו בלבבכם על משכבכם ודמו סלה" [תהלים ד, ה], דרש רבי לוי בר חמא בשם רבי שמעון בן לקיש: "לעולם ירגזו אדם יצר טוב על יצר הרע שנאמר "רגזו ואל תחטאו" ומבאר המאירי: "מי שרואה עצמו מצד טבעו מוכן לעבירות ישתדל בעצמו ויתחזק להשליט יצר טוב על יצר הרע". ממשיתה הגמרא: "אם נצחו - מוטב, ואם לאו - יעסוק בתורה, שנאמר: "אמרו בלבבכם"; אם נצחו - מוטב, ואם לאו - יקרא קריאת שמע, שנאמר: "על משכבכם"; אם נצחו - מוטב, ואם לאו - יזכור לו יום המיתה, שנאמר: "ודמו סלה" [ברכות ה:]. נשאלת השאלה, אם זכירת יום המיתה היא הגישה בה נוקטים כאשר אף פתרון אחר לא עזר - מדוע לא לעשות זאת כבר מההתחלה? מסביר הרב קוק שיש הבדל מהותי בין שלושת הדרכים הראשונות: ההרגזה, העיסוק בתורה ואמירת קריאת שמע, לבין זכירת יום המיתה. הדרכים הראשונות נועדו לחזק את הטוב שבאדם ולהעמיק את המחויבות שלו לקב"ה ולתורתו. לעומתן, זכירת יום המיתה, כלומר יראת העונש, מחלשת את הכוחות הרעים, הבאים לעבור גבולם על-ידי התגברות הימיון הכוזב לחבב הנאות העולם-הזה יותר מהראוי" [עין איה, ברכות א, עמוד יד]. לכן זכירת יום המיתה היא דרך בה משתמשים כשאין כל ברירה אחרת, "כי בהחלש כוחות הנפש לא ימנע שיהיה זה הפסד גם לדברים הטובים" [שם].

השכל משתקק ליראת הרוממות

וזה-המיזן מן היראה, שהיא היראה המשפחת, היא אשר טבע השכל יכסף אליה. לפי שכל דבר ישתוקק אל מה שהוא בטבעו ודומה לו; וכמו שישתוקק כל אדם להשלים חפציו האדם השלם החסיד ולעבד עבודתו בלב שלם ובנפש חפצה מבלי תקנות גמול ויראת ענש. פן השכל ישתוקק לעשות להשלים רצון הש"י, כי זה דבר טבעי אליו. ובעבור-זה היה ההכנס אומר [ברכות יז]: רבוננו-של-עולם, גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך; ומי מעכב? - שאור שבפסחה° וכו'. רצה לומר כי זה דבר נכון מצד-טבע השכל, כי השכל יגזר השתעבד הפחות לנכבד, כי מזה-הצד נשתעבדו הבעלי-חיים למין האדם; ואולם טבע החמור ויצר-הרע, שהוא "שאור שבפסחה", מנגד לזה ומחשב להרע ולמרד תמיד ולזלזל בכבוד הגדול. ובעבור-זה הנחו בתורה הענשים, כדי להכריח טבע החמור והכחות החמוריות לעבד את הש"י מיראת הענש; לא שיהיה מצטרף זה להכריח השכל, כי דבר טבעי הוא אליו לעבד הש"י ולהפנע אליו מזולת° יראת הענש ואהבת השכל. ולזה היו שני מיני היראה הללו הכרחיים אל האדם כדי שישגי שלמותו: האחד - מצד-החמור; והאחר - מצד-השכל°.

ותמצא איוב [לא, כג] משבח עצמו בשני מיני היראה הללו, ואומר שהיה נזהר מעשות הרע בעיני הש"י מיראת הענש, ושהיה פועל הדברים הנרצים אצל הש"י מצד-ההפנע אליו לרוממותו והתנשאותו ומעלתו - אומר: "כי פחד אלי איד אל", ומשאנתו לא אוכל". אומר: "כי פחד אלי איד אל" - לרמז על יראת הענש; "ומשאנתו לא אוכל" - לרמז על יראת הרוממות וההתנשאות הבלתי-בעל-תכלית°, כלומר: כשאני מושער התנשאותו, לא אוכל לעבור על דבריו שלא לעשות רצונו; שאני בוש מפניו לעשות הרע בעיניו, מזולת-הפחד שאני מפחד מענשו שרמזו אליו בראשונה, באמרו: "כי פחד אלי איד אל". וכן תמצא גם-כן את איוב [יג, ז-יב], כשהיה מוכיח את חבריו ואמר להם שהיו מדברים אחד בפיה ואחד בלב ושהיו מחניפים את הש"י בדברי שקר, אומר להם: "הלאל תדברו עולה ולו תדברו רמיה? הפניו תשאון? אם-לאל תריבון? הטוב פי-חקר אתכם? אם-פהתל באנוש תהתלו בו? הוכח יוכיח אתכם, אם-בסתר פנים תשאון. הלא שאנתו תבעת אתכם ופחדו יפל עליכם!". אומר: "שאנתו תבעת אתכם" - על היראה המוגעת לאדם מצד-התנשאות ה' ורוממותו ושהוא משקיף על נסתרו ונגלהו, כי זה יבעת את האדם מלדבר עולה או רמיה. ואמר: "ופחדו יפל עליכם" - בבחינת החרדה והיראה המוגעת לאדם מפחד הענש, שזהו מצד-החמור. ולזה סמך אל-זה: "זכרניכם משלי-אפר, לגבי-חמור גביכם", כלומר: כשתזכרו שאתם משולים לאפר ושאנתם בעלי-חמור, יש לכם לירא מה' מהשני-פנים הללו שאמרנו. וזהו ענין ציור היראה שראוי לאדם לירא מה', שעליה יקרא האדם "ירא אלהים".

שני סוגי היראה בדברי איוב

שאור שבפסחה - כינוי ליצר הרע. מזולת - מלבד, אף ללא. איד אל - עונש מאת ה'. הבלתי-בעלי תכלית - האין סופית.

לרפואת ג'וסלין שמחה בת מסעודה דורה דיה הי"ו